

Роль Великої Британії у зовнішньополітичних стратегіях Г. Кіссінджера (кінець 60-х – середина 70-х рр. ХХ ст.)

Біньовська Л. С.

Біньовська Л. С. Роль Великої Британії у зовнішньополітичних стратегіях Г. Кіссінджера (кінець 60-х – середина 70-х рр. ХХ ст.).

У статті проаналізовано роль Великобританії у західноєвропейських стратегіях Г. Кіссінджера кінця 60-х – середини 70-х рр. ХХ ст., вплив англо-американських «особливих відносин» на зовнішню політику Англії щодо країн ЄЕС.

Ключові слова: «особливі відносини», зовнішньополітична стратегія, атлантичне партнерство.

Биневская Л. С. Роль Великобритании во внешнеполитических стратегиях Г. Киссинджера (конец 60-х – середина 70-х гг. ХХ в.).

В статье проанализирована роль Великобритании в западноевропейских стратегиях Г. Киссинджера конца 60-х – середины 70-х гг. ХХ ст., влияние англо-американских «особых отношений» на внешнюю политику Англии касательно стран-участниц ЕЭС.

Ключевые слова: «особые отношения», внешнеполитическая стратегия, атлантическое партнерство.

Biniowska L. S. A role of Great Britain is in foreign-policy strategies of H. Kissinger (an end of 60th is a middle 70th XX century). In the article the role of Great Britain is analyzed in West European strategies of H. Kissinger end of 60th are middle 70th XX century. Influence of the English-American «special relations» on the foreign policy of England concerning the countries-participants of EEU is explored.

Keywords: «special relations», foreign-policy strategy, Atlantic partnership.

Переосмислення Г. Кіссінджером зовнішньополітичної стратегії США співпало зі складним періодом розрядки між двома ворогуючими блоками та кризи: як внутрішньодержавної (спричиненої інфляцією, енергетичною кризою, зниженням темпів розвитку промислового виробництва), так і зовнішньополітичної, яку спричинила війна у В'єтнамі.

Досліджуючи стратегію зовнішньої політики адміністрації Річарда Ніксона, стосовно країн Західної Європи, слід виокремити стосунки із Великобританією. «Замкнуті» двосторонні відносини спонукали Вашингтон та Лондон, наприкінці 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст., до більш послідовного досягнення довгострокових

зовнішньополітичних цілей, в деякій мірі за рахунок «особливих відносин» та переорієнтації зовнішньополітичної доктрини. Термін «особливі відносини» прийнято вживати характеризуючи союз Англії та США. Вони виникли в роки Другої світової війни й пронизують усі сфери діяльності двох держав.

Ступінь розробленості теми відносин між Великобританією та США достатньо неоднорідний. Переважна більшість досліджень обмежує рамки робіт кінцем 90-х рр. XX ст., прогнозуючи подальший розвиток політичних взаємовідносин Великобританії та США. Одним із фундаментальних досліджень у сфері вивчення англо-американських відносин є монографія американського публіциста Філіпа Сейба [10], де характеристиці самого терміну «особливі відносини» та історії їх розвитку приділяється чимало уваги. Автор монографії також аналізує відповідність даних відносин на різних історичних етапах взаємодії двох держав реальному стану речей. Англійський історик Алан Добсон сфокусував свою увагу на проблемах та основних етапах історичного розвитку політичних відносин між Великобританією та США протягом XX століття [11].

Вітчизняних, вузько спеціальних окремих досліджень, присвячених визначенню місця та ролі Великобританії у зовнішньополітичній стратегії Сполучених Штатів, періоду президентства Р. Ніксона немає. Дана проблема висвітлюється вітчизняними та російськими істориками фрагментарно в контексті зовнішньополітичних відносин із країнами Західної Європи (їх інтеграційних процесів) та в загальних працях присвячених еволюції «особливих» відносин [1]. Тому на сучасному етапі дослідження даної проблеми є досить актуальним. Висвітлюючи зовнішньополітичні відносини та роль Великобританії у зовнішньополітичних стратегіях державного секретаря Г. Кіссінджера маємо змогу зрозуміти реальні передумови співробітництва Сполучених Штатів із Західною Європою.

На початку 70-х рр., як зазначає в своїх мемуарах Г. Кіссінджер, створились такі умови, в яких Радянський Союз міг значно перевершити США у ракетно-ядерній могутності. Те, що Радянський Союз не пішов цим шляхом Кіссінджер схильний пояснювати, насамперед, своїми дипломатичними успіхами [9, с. 124, 198, 543]. Щоб західно-європейців не турбував розвиток американо-радянських відносин із точки зору європейської безпеки Вашингтон запропонував розробити нову «узгоджену стратегію». Пропозиції Г. Кіссінджера та Р. Ніксона в яких бачилось деяке визнання Європи єдиним цілим були сприйняті схвально європейською спільнотою. Проте ідея нової атлантичної хартії, як визнає відомий теоретик міжнародних відносин А. Гроссер, була невчасною: ситуація була напруженою ще до того, як на Близькому Сході спалахнула нова війна [6, р. 271]. У відповідь на «трансатлантичну хартію» Г. Кіссінджера, яка намагалась направити

об'єднавчі зусилля Європи в русло більш широкої атлантичної інтеграції, Європа висунула «Декларацію європейської самобутності».

В таких умовах Сполученим Штатам на континенті був необхідний союзник, який би допомагав зсередини контролювати об'єднавчі процеси та направляти їх в потрібне для Білого дому русло. Роль «Троянського коня» було відведено для Великобританії, з якою Штати мали «особливі» відносини, які були зумовлені подібністю острівного положення відносно інших країн Європи та гегемоністичними прагненнями. Як і вашингтонська адміністрація, англійський уряд виступав за необхідність збереження та зміцнення військово-політичного співробітництва США та Західної Європи в межах Атлантичного союзу. 13 травня 1974 р. міністр оборони Мейсон у своєму виступі заявив: «Зв'язок із Америкою життєво необхідний для безпеки Англії і для політичної згуртованості Заходу» [2, с. 34].

Схожість американських та англійських концепцій, щодо орієнтації об'єднаної Західної Європи, давала привід Вашингтону сподіватися, що «вступ» Англії в Європу стане гарантією «атлантичного партнерства». Як зазначав Г. Кіссінджер «іронічним результатом вступу Англії в Європу може стати те, що Європа буде продовжувати політику де Голля, проте вже англійськими методами» [8, р. 80]. Проте, Західна Європа, а особливо Франція, поставилась до Англії з підозрою саме через тісні військово-політичні відносини останньої із США. Максимально тісне співробітництво з Сполученими Штатами кін. 60-х – поч. 70-х рр. XX ст. стало наслідком розпочатої співпраці ще в роки Другої світової війни й посилювалося внаслідок використання американської системи попередження про ракетні напади. Знаходячись в гегемоністських обіймах США, Великобританія була змушена пропагувати серед європейських країн поняття «європейської ідентичності», засноване на співпраці замість суперництва із Сполученими Штатами.

В одному із перших виступів після обрання на пост президента, Р. Ніксон завуальовано висловив офіційний американський стратегічний план щодо «особливого» партнера: «Хоча я виступаю за більш тісні англо-американські відносини і навіть за свого роду особливу короткотермінову домовленість між двома державами, я буду сподіватися, що Англії вдасться встановити більш тісні зв'язки з континентом. Я вже раніше говорив: Англія належить Європі. Європа має потребу в Англії, а остання – в Європі» [2, с. 34].

Напередодні першого офіційного візиту до Вашингтону у грудні 1970 р., тодішній прем'єр-міністр Англії Е. Хіт в інтерв'ю американським кореспондентам заявив, що «особливість» і «замкнутість» англо-американських відносин не може бути корисною ні Сполученим Штатам, ні Великобританії: «Ми в Англії сьогодні розглядаємо нашу роль в майбутньому як невід'ємну частину ролі

об'єднаної Європи» [2, с. 34]. Таким чином, в 70-х рр. англо-американські відносини вступили в якісно новий етап свого розвитку.

Виступаючи за входження Великобританії у Спільний ринок, США недооцінили всю складність становища в якому опиниться Англія. Знаходячись всередині об'єднаної Західної Європи їй було важко будувати свої відносини із США самостійно, ігноруючи думку своїх нових західноєвропейських союзників. Обережність Англії виявилась у результаті зустрічі в лютому 1973 р. між президентом Р. Ніксоном та англійським прем'єр-міністром Е. Хітом у Вашингтоні. Вбачаючи головну небезпеку для інтересів США в практиці ЄЕС самостійно виробляти рішення щодо міжнародних питань, повідомляючи Сполучені Штати про них як факт, що відбувся. В ході вашингтонської зустрічі Р. Ніксон пропонує створити спільні американо-англійські групи по координації американо-західноєвропейських цілей та зовнішньополітичних стратегій, а також висловлює ідею про скликання зустрічі на вищому рівні головних індустріальних держав Заходу. Вашингтон фактично домагався участі в розробці прийняття західноєвропейською «дев'яткою» рішень.

Дана лінія, серед країн Західної Європи, наштовхнувшись на опір внаслідок небажання відмовлятися від переваг, які обіцяла їм розпочата під впливом розрядки перебудова системи міжнародних відносин. Саме цим пояснюється те, що Е. Хіт не розвинув ідею спільних американо-англійських дослідницьких груп, а обговорення американо-західноєвропейських відносин запропонував відкласти на майбутнє, коли будуть створені єдині західноєвропейські політичні інститути. «Він хотів, щоб на наші питання (Західна) Європа давала відповіді як єдине ціле» [4, р. 8-10].

Входження Англії в ЄЕС для американської економіки експерти оцінювали позитивно. Перед вступом країни в Спільний ринок на території Англії існувало більше 1600 американських фірм з прямими приватними капіталовкладеннями на суму 8 млрд. дол. (в інших шести країнах ЄЕС вони складали 12 млрд. дол.), більше 75% американських інвестицій сконцентрувались в найбільш перспективних галузях англійської промисловості, які займали провідні позиції у сфері науково-технічного прогресу.

В деякій мірі «особливі відносини» США та Англії в ядерній сфері сприяли подальшому росту підозри, недовіри та непорозумінню в середині Атлантичного союзу, загостренню протиріч між США та Західною Європою. Ядерне партнерство з Англією завдало серйозних збитків політиці Сполучених Штатів в області нерозповсюдження ядерної зброї. Прийняття поправок до закону Макмагона стимулювало зусилля інших західноєвропейських держав до самостійного виготовлення ядерної зброї та було сприйняте як заохочення Вашингтону щодо подальшого її розповсюдження у світі.

Внаслідок еволюції стратегічної ситуації в Європі і у взаємовідносинах Сходу та Заходу, стає можливим співробітництво між Францією та Великою Британією в ядерній сфері. Сполучені Штати дане співробітництво не влаштувало, так як воно змінювало баланс сил в НАТО (між її американською та західноєвропейською частинами) в набагато більшій мірі, аніж між НАТО в цілому й існуючому тоді СРСР. США, які енергійно перешкоджали даному співробітництву, більш тісно прив'язали ядерні сили Великобританії до американських систем озброєння і технологіям їх забезпечення. При заміні застарілих ракет, під тиском «особливих» відносин із США, британські парламентарі зробили вибір на користь американських ракет «Трайдент» (які потребували будівництва дорогих підводних човнів нового покоління), а не французьких ракет «Шевалін» (які можна було встановити на вже наявному підводному флоті) [5, с. 7]. Таким чином, можливість співробітництва Великобританії та Франції, у сфері ядерного озброєння, було перекреслено англо-американським договором про співробітництво, який передбачав не передачу технологій США третім країнам.

У сфері дослідження ядерних технологій Великобританія також переконувала Західну Європу у користі співпраці із Сполученими Штатами. 25 лютого 1972 р. в Парижі, з ініціативи Франції було підписано договір про створення Асоціації по вивченню економічних перспектив будівництва західноєвропейського підприємства по збагаченню урану шляхом газової дифузії, конкурентноспроможного в міжнародному плані. В неї ввійшли урядові організації та приватні фірми шести західноєвропейських країн: Франції, Італії, Бельгії, Англії, ФРН і Голландії. Проте у 1973 р. Асоціація розколюється на 2 компанії: «Евродіф», що виступала за збагачення урану шляхом газової дифузії (Франція, Італія, Бельгія, Швеція, Іспанія) та «УРЕНКО», яка вважала найбільш прийнятним методом збагачення урану – ультрацентрифугування (Англія, ФРН, Голландія). Показовим тут є той факт, що США активно займалися цим методом. Іншою причиною розколу стало англо-французьке суперництво в ядерній області, як у військовій, так і в цивільній. Вашингтон в той же час намагався домовитись із західно-європейцями щодо спільного будівництва заводу.

Про це свідчить виступ Г. Кіссінджера в Лондоні 12 грудня 1973 р. В ньому він фактично висунув проект налагодження «зрілого партнерства» в усіх аспектах енергетичної проблеми й знов запропонував дану ідею. «Нам відомо, – сказав він, – що європейські країни та Японія хочуть мати власні підприємства по виготовленню збагаченого урану, щоб задовольнити хоча б частину своїх потреб у ньому. Такі підприємства потребують колосальних капіталовкладень. Що може бути розумнішим ніж розробляти спільний план, щоб не розтрачувати мізерні ресурси на непотрібні дублювання?» [3, р. 781].

Отже, теза 60-х рр. XX ст. про те, що фрагментарна Західна Європа – не в інтересах США і що вона створює великі зовнішньополітичні ускладнення, в 70-х рр. XX ст. змінилася іншою тезою: об'єднана Західна Європа може створити набагато більше ускладнень для США. Активна допомога США Англії, щодо її вступу в ЄЕС, мала, насамперед, на меті гарантувати продовження на континенті «атлантичної єдності та партнерства». Маніпулюючи «особливими» відносинами із Великобританією, Сполучені Штати намагались отримати таким чином слухняного союзника у Західній Європі. Альянс США-Великобританія у зовнішньополітичних стратегіях Г. Кіссінджера характеризувався як створення нового «концерту великих держав», які підтримують мир і стабільність в міжнародних відносинах [7, р. 126]. Подальше дослідження відносин Великобританії та США наприкінці 60-х – середини 70-х рр. XX ст. дасть змогу реально оцінити розпочаті зовнішньополітичні стратегії патріарха міжнародних відносин Г. Кіссінджера.

Примітки

1. Гончар Б., Яковенко Н. Сполучені Штати в системі зовнішньополітичних пріоритетів Великої Британії – еволюція «особливості» / Б. Гончар, Н. Яковенко // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць. – Вип. 13. – К., 2000; США – Західна Європа: партнерство и соперничество / отв. ред. Ю. П. Давыдов. – М., 1978; Пик С. М. США – Велика Британія: «особливі відносини» / С. М. Пик. – К., 2006.
2. Давыдов В. Ф. США и западноевропейские «центры силы» / В. Ф. Давыдов. – М., 1978.
3. The Department of State Bulletin. – 1973. – December, 31. – P. 781.
4. Ball D. Development in the: Strategic Nuclear Policy Under the Carter administration / D. Ball. – Los Angeles, 1981.
5. Freedeman L. The Politics of British Defense / L. Freedeman. – L. - N. Y., 1999.
6. Grosser A. The Western Alliance: Europe American relations since 1945 / A. Grosser. – N. Y., 1982. – XII.
7. Kissinger H. Diplomacy / H. Kissinger. – N. Y., 1994.
8. Kissinger H. The Troubled Partnership / H. Kissinger. – N. Y., 1965.
9. Kissinger H. White House years / H. Kissinger. – Boston–Toronto, 1979.
10. Seib P. Taken for granted: the future of US-British relations / P. Seib. – London, 1998.
11. Dobson A. P. Anglo-American Relations in the Twenty Century / A. P. Dobson. – London, 1995.